

ОБҐРУНТУВАННЯ ПОНЯТТЯ “ІНОВАЦІЯ” В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

На межі ХХ-ХХІ століть людство вступило в інноваційну добу, яка відзначається значними змінами у всіх сферах соціального буття. Це час могутнього прогресу фундаментальних наук, перегонів наукомістких технологій, масштабних науково-технологічних проектів. За таких умов фундаментом, джерелом сучасної діяльності людини має стати інноваційна діяльність. Тому опанування механізмом управління інноваційними процесами може стати передумовою суттєвих радикальних рішень у сфері господарського, економічного, політичного і загалом суспільного життя будь-якої країни. Важливим інструментом усіх радикальних змін у розвитку суспільства в цих умовах мають стати інновації. Вони є невід’ємною і найважливішою складовою економічного сьогодення і сходинкою до поліпшення якості життя, а їх наявність є ознакою переходу на новий рівень рівноваги. Через це неабиякий науковий інтерес викликають теоретичні положення щодо змісту поняття “іновація” як категорії економічної теорії.

Термін “іновація” від латинського *novatio* означає “відновлення”, тобто процес. Слово *innovating* (з англ.) — новаторство, тобто діяльність новаторів. З іншого боку, іновацію можна розглядати не як дію з досягнення якогось результату, а як сам результат — нововведення (*innovation*) [10, с 21].

У філософії іновацією називають здатність вирватися за межі складного проблемного філософського мислення, бачити нові проблеми і знаходити їх розв’язання. У філософській інтерпретації іноваційний процес — процес створення, розповсюдження і використання нововведення (тобто сукупності нових ідей і пропозицій, які потенційно можуть бути здійснені і за умови масштабності їх використання та ефективності результатів та стати основою будь-якого нововведення) [7].

У наукових джерелах є чимало визначень інновацій, існують різні погляди на сутність та зміст поняття “інновація”.

В “Економічній енциклопедії” інновація — новий підхід до конструювання, виробництва, збуту товарів, завдяки якому інноватор та його компанія здобувають переваги над конкурентами. Зареєстровані у певній країні іновації підтверджуються патентами, за допомогою яких інноватор може здобути тимчасову монополію. Залежно від сфери застосування нових підходів та ідей розрізняють такі найголовніші види інновацій:

- 1) продуктові — створення нових товарів або послуг, які орієнтуються на попит, що формується;
- 2) технологічні — вдосконалення методів виробництва існуючих товарів (послуг);
- 3) ринкові — вироблення нових методів діяльності на ринку;
- 4) організаційні — вдосконалення організаційних структур управління підприємствами [3, т. 1, с. 656].

На думку Михайла Крупки, “інновація”, як і інформація, єдиного визначення не має, а конкретне тлумачення інновацій залежить від методу конкретної науки, мети дослідження або просто від наших житейських уявлень [4, с. 20].

Також в економічній літературі термін “інновація” інтерпретується як перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, який втілюється в нових продуктах і технологіях. Інноваційний продукт характеризується вищим технологічним рівнем, новими споживчими якостями товару або послуги порівняно з попереднім продуктом.

Соціолог Гарольд Барнет, визначаючи поняття “інновація”, виділяє аспект духовної творчості і трактує цей термін як нові думки, способи поведінки або предмет, що якісно відрізняються від попередніх форм [2].

Робер Мюллер розуміє інновацію як зміну (активну чи пасивну) конкретної системи щодо зовнішнього середовища [6].

Ці визначення надто широкі й потребують уточнення. Так, нову думку навряд чи правильно називати інновацією, якщо вона існує лише у свідомості людини і ще не сформована нею, хоч і є поштовхом до творчої діяльності, породжує новаторську ідею, яка, зрештою, може привести до появи інновації, але не обов'язково. Крім того, на нашу думку, не всяку зміну системи щодо певного середовища можна назвати інновацією. Зокрема, проста зміна системи — це процес її нормального розвитку чи функціонування, а тому таку зміну теж не можна вважати інновацією.

Деякі економісти вважають, що інновація — це процес техніко-економічний, суспільно-економічний або комплексний. Так, Д. Черваньов визначає інновацію як техніко-економічний процес, який, завдяки практичному використанню продуктів розумової праці — ідей і винаходів, приводить до створення кращих за властивостями, нових видів продукції та нових технологій, які, з'явившись на ринку як нововведення, можуть дати додатковий дохід [12, с. 25]. На думку О. Лапко, інновація — комплексний процес, котрий включає створення, розробку, доведення до комерційного використання і поширення нового технічного або якогось іншого рішення, що задовольняє певну потребу [5, с. 38]. Як процес, у якому винахід чи ідея набуває економічного змісту, визначає інновацію Б. Твісс [11, с. 76].

Західні науковці з економіки Б.Санто, Ф Діксон, Й.Шумпетер та ін. трактують категорії інноватики залежно від об'єкта та предмета свого дослідження.

Борис Санто також переконаний, що інновація — це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій; якщо інновація орієнтована на економічну вигоду, прибуток, її поява на ринку може дати додатковий дохід [9].

Розглядаючи інновацію як процес, учені стверджують, що вона виникає з новаторської ідеї, яка, розвиваючись у часі, поступово і послідовно конкретизується, перетворюється з абстрактної в реальну, усвідомлюється і

матеріалізується. Але процес створення інновації ще не означає саму інновацію, лише його завершення може дати відповідь, чи відбулося втілення чи матеріалізація інноваційної ідеї у якийсь новий продукт, метод, засіб.

Ф. Діксон вважає, що інновація — це сукупність виробничих, технічних і комерційних заходів, які ведуть до появи нових та вдосконалених промислових процесів і обладнання.

Деякі економісти розуміють під поняттям “інновація” не сам процес, а власне його результат, що відбувся внаслідок якісних змін виробничого процесу. Такої думки дотримується Й. Шумпетер, який, здійснивши фундаментальне дослідження інноваційного процесу (“Теорія економічного розвитку” (1911 р.), ввів поняття “інновація”. Відомо: важливі успіхи в розкритті ролі інновацій у забезпеченні економічного розвитку були досягнуті ще представниками класичної політичної економії — А. Смітом та Д. Рікардо, які, досліджуючи механізм відтворення суспільного капіталу, звертали увагу на роль “технічного прогресу” в забезпеченні економічного розвитку, розвитку продуктивної сили праці, який зумовлює подальший поділ праці на вдосконалення спеціалізації робітників, що дає змогу підвищити продуктивність праці і збільшити обсяг виробництва.

Й. Шумпетер першим підходить до визначення категорії інновації, трактуючи її як “втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу”, як нову науково-організаційну комбінацію виробничих факторів, мотивовану підприємницьким духом [13, с. 15]. Дослідник зауважував, що на мікроекономічному рівні нововведення забезпечують одержання прибутку і реалізуються завдяки стратегії активної участі в інноваційному процесі. Він трактує інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих чинників, створену підприємницьким духом.

За Й. Шумпетером, підприємець — це новатор, який бачить нові можливості і вміє їх використати, людина яка комбінує фактори

виробництва: підприємець існує лише в економіці, що розвивається, і саме він є її рушієм, надає їй динаміки.

Як результат діяльності розуміє інновацію Ф. Найт, називаючи її впровадженням чогось нового щодо організації чи її безпосереднього оточення, або особливим випадком процесу змін в організації [1]. Те, що інновація — “результат успішного ринкового обміну ідей на інвестиції для їхньої реалізації”, — стверджує Ю. Пімошенко [8, с. 26]. Це дає підстави розглядати інновацію як кінцевий результат науково-виробничого циклу, інтелектуальної чи науково-технічної діяльності, пов’язаної з практичним втіленням нових форм організації праці та управління, які приводять до появи нових споживчих властивостей товару, тобто нових споживчих вартостей.

Отже аналіз різних поглядів щодо змісту категорії інновація дає можливість запропонувати таке її визначення: інновація — це результат втілення чи матеріалізації новаторської ідеї у певній предметній субстанції: продукті, технології, засобі людської діяльності чи послугі, для якої властиві нові споживчі якості, а реалізація передбачає зміну усталених, звичних способів діяльності, створення нового чи урізноманітнення старого попиту з метою отримання економічного, соціального, екологічного чи іншого ефекту.

Розуміння того, що інновація — це кінцевий результат, а не процес, логічно викликає ряд запитань. Чи є інновацією нова технологія або нові методи людської діяльності, у яких втілена новаторська ідея, але які не є кінцевим результатом діяльності підприємства? На нашу думку, тут немає сумнівів щодо того, що розроблена нова технологія та нові методи є інноваціями, що вона є результатом втілення новаторської ідеї. До того ж, напевне, одержаний результат новаторської ідеї буде запатентований і надалі підприємець зможе його реалізувати як вироблену ним інновацію, одержуючи додатковий інноваційний прибуток.

Із вище сказаного виникає інше питання: Чи є інновацією новітня технологія, нові засоби, методи чи прийоми, які підприємець не розробляє, а

купує на ринку для подальшого використання виробничому процесі з метою створення товарів та послуг із новими споживчими властивостями чи традиційних виробів? На нашу думку тут має йтися вже не про інновацію, а про нововведення.

Підсумовуючи різні підходи до поняття “інновація” в економічній науці другої половини ХХ століття треба відмітити, що воно зазнало значних трансформацій. Спочатку переважали моделі інноваційного механізму, де основним фактором вважалися наукові дослідження, а ринок — вторинним елементом. Це була так звана гіпотеза технологічного поштовху, заснована на ідеї автономного розвитку науки, де не надавалося значення зворотному зв’язку між економічним середовищем і спрямованістю технічного прогресу. Наступною гіпотезою стала концепція “ринок - рушійна сила”, в якій взаємопов’язувалися інноваційні можливості економіки з вимогами ринку, з появою нових галузей та реструктуризацією старих. У 70-ті роки сформувалася “поєднальна модель” як сполучення двох попередніх, що збалансувала відносини наукових досліджень та ринку. Відповідно до цієї моделі передбачалося, що технічний прогрес повинен супроводжуватися інноваціями в галузі менеджменту, маркетингу, виробництва. Наприкінці 80-х років виникла “інтегрована модель” з мінімально можливим часом виконання науково-дослідних робіт, організації виробництва та просування на ринок. Нарешті, останнім часом визначився перехід до моделі, де інновація виявляється все більшою мірою у взаємодії багатьох компаній у найрізноманітніших галузях і формах.

Отже інновації — основний чинник, що зумовлює безперервні економічні зміни, сприяє динамічному розвитку і підвищенню результативності економічної системи. Адаже від цього багато в чому залежить оцінювання рівня розвитку інноваційних досліджень та інноваційної діяльності, економічної активності й ефективності функціонування підприємництва, що є важливим чинником забезпечення конкурентоспроможності підприємств різних сфер діяльності і форм

власності. Саме це, з нашої точки зору, є важливим аспектом економічного зростання української економіки.

Список використаних джерел

1. Американские буржуазные теории управления (критический анализ) — М.: Политиздат, 1978. — 435 с.
2. Barnett H. Innovation the Basis of Cultural change. — N.Y., 1953.
3. Економічна енциклопедія. В 3-х т./ Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр “Академія”, — Т. 1. — 2000. — 864 с.; Т. 2. — 2001. — 848 с.; Т. 3. — 2002. — 952 с.
4. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / Львів, нац. ун-т ім. Івана Франка. — Л.: Вид. центр Львів, нац. ун-т ім. Івана Франка, 2001. — 607 с.
5. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / Ін-т екон. прогнозів. НАН України; Івано-Франків. держ. техн. Ун-т нафти і газу. — К.: 1999. — 253 с.
6. Muller R. Das Management der Innovation. — Frankfurt am Mein, 1973.
7. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. — Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998. — 896 с.
8. Пимошенко Ю. Инноватор — это прежде всего предприниматель// Финансы и бизнес. — 1997. — № 3 (41). — С. 25-28.
9. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: Пер. с венг. — М.: Прогресс, 1990 — 296с.
- 10.Словьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций). — Киев: Феникс, 2006. — 560 с.
- 11.Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями; авт. предисл. науч. ред. К. Ф. Пузыня. — М.: Экономика, 1989. — 217 с.
- 12.Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. — К.: Знання, 1999. — 516 с.

13. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, процента и цикла конъюнктуры). — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.